

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2024/3-SON
ILLOVA TO'PLAM

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

N.A. Abduvaliyeva

Markaziy Osiyo o'rta paleolit manzilgohlarining fanda o'rganilishi tarixi (I qism)	654
A.A. Nishonov	
Farg'ona vodiyisida Sevinchxojaxon va Sulton Saidxon kurashi	664
A.A. Aloxunov, B.B. Jo'raqulov	
Tunkat tarixi yozma va arxeologik manbalarda	673
A.A. Nishonov	
Sevinchxojaxon xonadoni tarixi manbalarda yoritilishi	677
R.X. Akbarov	
Turkiston yevropalik aholi vakillarining davlat dumasidagi ishtiroki	681
R.X. Akbarov	
Turkiston mahalliy vakillarining davlat dumasidagi ishtiroki	685
S.V. Yo'ldoshev	
Xalq o'yinlarining tarixiy ildizlari va lokal xususiyatlari	691
A.M. Maximov	
XX asrning 20-30 yillarda Buxoro amirligi muhohijrlari taqdiri	695
A.M. Maximov	
Usmon Xo'ja avlodlari qayerda?	698

ADABIYOTSHUNOSLIK**K.A. Topvoldiyev**

Use of antonyms in Russian fiction and in religious self-consciousness	701
--	-----

H.K. Sabirov

Средняя Азия в путевых заметках Ф. С. Ефремова	706
--	-----

A.P. Kosimov

Конвергенции наследия Т.Мурода с духовным богатством национальной и мировой культуры	710
--	-----

H.A. Jo'rayev, Y.I. Nishanov

Yusuf qissasi syujetining sayyorlik omillari	715
--	-----

H.M. Karimova

Отражение времени: концепция исторического романа в литературе	718
--	-----

Y.I. Nishanov

Umuminsoniy g'oyalar ifodasida ijodiy ta'sirning o'rni	722
--	-----

I.N. Doronina

«Отражение современных социальных реалий в современной Русской литературе»	726
--	-----

Z.F. Gizadaulin

Мотив пандемии в художественной постапокалиптической фантастике	729
---	-----

X. Sharifiddinov

Zamon qiyofalangan tarixiy roman	732
--	-----

E.Ibragimova, N.Sharafutdinova

Teonimik tushuncha ifodalovchi mifologik obrazlar	735
---	-----

G.V. Abdullayeva

Lof she'rlar poetikasi va badiiy-estetik funksiyasi	738
---	-----

S.A. Xodjayev, Ch.I. Turg'unova

O'zbek va jahon folklori namunalarida uchlilik va beshlik timsollarining poetik kombinatsiyalari	745
--	-----

X.A. Abdulxamidova, D.U. Jamoliddinova

Isajon Sulton hikoyalarida peyzajning badiiy ifodalanishi	749
---	-----

X.J. Jamolova

Zullisonaynlik an'anasi va ijodiy ta'sir masalalari	752
---	-----

M.M. Xamidov

O'zbek tarixiy romanlarida qahramon talqini masalasiga doir	755
---	-----

R.M. Umurzakov

Bola obrazining nazariy muammolari	761
--	-----

J.B. Sayidolimov

"Vasiyatnoma" – kichik agiografik asar	765
--	-----

TEONIMIK TUSHUNCHA IFODALOVCHI MIFOLOGIK OBRAZLAR

МИФОЛОГИЧЕСКИЕ ОБРАЗЫ, ВЫРАЖАЮЩИЕ ТЕОНИМИЧЕСКИЕ ПОНЯТИЯ

MYTHOLOGICAL IMAGES REPRESENTING THEONYMIC CONCEPTS

E.Ibragimova¹¹F.f.n., dotsentN.Sharafutdinova²²o'qituvchi*Annotatsiya*

Ma'lumki, Yaratguvchi go'zal, u makonda lomakon. Xalq og'zaki ijodi hamda mumtoz adabiyot namunalarida U turli go'zal qiyofalarda vasf etiladi. Maqolada go'zal mifologik obraz – pari obrazining Yaratguvchi tushunchasini ifodalab kelishi haqida gap boradi.

Аннотация

Как известно, Творец (бог) прекрасен. В народном творчестве и классической литературе он характеризуется и описывается разнообразием красивой внешности. В статье рассматривается прекрасный мифологический образ пери где дает понятие создателя.

Abstract

As you know, the Creator is beautiful, he is a lomacon in the place. In folk art and classical literature, he is characterized by a variety of beautiful appearances. The article discusses the concept of creator of a beautiful mythological image — peri.

Kalit so'zlar: Tangri, Umay, figural teonim, pari, parivash, ayol, go'zallik.**Ключевые слова:** тенери, прородительница Умай, теоним, пери, женщина, красота**Key words:** God, Umay, figure theonim, pari, parivash, woman, beauty.**KIRISH**

Ma'lumki, o'zbek tilida jins ifodalovchi grammatik vositalar yo'q. Biroq qadimgi turkiy bitiklarda Tangri, antropomorf suratda qiyofalantrilmagan holda, yuksakklikka ishorat belgisi hamda doimiy yo'ldoshi tarzida birga qo'llanadigan xoqon epiteti bilan erkak jinsiga, Umay nomi bilan ayol jinsiga kiritiladi. O'xshatishlarda xoqon va xotin so'zları qo'llanadi: ko'kka monand xoqon ota, Umaya monand xotin ona. Lekin figural teonimlar ayolga nisbat beriladigan so'zlar orqali, shu so'zlar ma'nolari asosida yaratiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Berilgan mavzuda, ya'ni mifologiya va diniy rivoyatlar haqida, shuningdek ularda uchraydigan mifonom hamda teonimlar, ularning qo'llanish darajalari borasida fikr yuritish mobaynida qiyosiy-tarixiy, qiyosiy-tipologik, metodlardan foydalanilgan. Yaratguvchi ma'nosida keluvchi pari so'zining Yaratguvchi ma'nosida qo'llanib kelingan boshqa teonim so'zlar bilan qiyoslab o'rganilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ayol esa barcha xalqlar tasavvurida qutbiy qarama-qarshilikda tasvirlanadi. Jumladan, hind miflarida rivoyat qilinishicha, Tvashtri (yaratuvchi iloh) ayolni yaratganda, unga quyidagi sifatlarni bergen holda bunyod etadi: oy to'linligini, yoyilib o'sadigan o'simliklar nozikligini, pechak gul murtchalarining tirishqoqligi va maysalarning nozik jilvalarini, nihol qayishqoqligi va gul malohatini, yaproqlar yengilligi va fil xartumi shaklini, ohu nigohi va asalarilar galasining birdamligini, quyosh nurlarining xushchaqchaq quvonchi, bulutlar ko'z yoshi va shamol o'zgaruvchanligini, quyon

hurkakligi va tovusning o'ziga bino qo'yishini, to'ti ko'ksining yumshoqligi va olmos qattiqligini, asal shirinligi va yo'lbars shiddatini, olov otashi va qor sovug'ini, jiblajibon sergapligi va kaptar kukulashini, turna hiyonatkorligi va yovvoyi o'rdak sadoqatini olib va bularning hammasini aralashtirib, ayolni yaratgan. Bu sifatlar tasvirida hind xalqiga xos milliylik juda aniq ifodalangan. Fil xartumi va tovus mag'rurligi ham bu tasvirdan o'ren olishida hind milliy estetik tabiatи ham aks etgan. Umuman, jahon xalqlari miflari berilgan ta'riflar, chizilgan tasvirlar zamirida qadimgilarning o'ziga xos real baholari, falsafiy qarashlari, ruhiy-ma'naviy hamda badiiy-estetik baholari yotadi. Bir qarashda u ona, rizq beruvchi, homiy, barcha ezguliklarni o'zida jamlagan ezgulik majmuidan iborat go'zal deb, boshqa bir qarashlarda cheksizlik, qochib qutulib bo'lmash qudrat, dovul qushi, ya'ni ayol boshli yirtqich qush qiyofasidagi dovul ilohasi, alvasti sifat yovuz ruh.

O'zbek xalq og'zaki ijodida Yunus va Misqol personajlari nomiga pari epiteti qo'shib qo'llanadi. Bu bilan uning go'zalligi ta'kidlanadi. Go'ro'g'libek "tushida biri oy bo'lsa, biri kun; biri gul bo'lsa, biri g'uncha; biri asal bo'lsa, biri shakar – osmon bilan yerning oralig'ida Yunus pari bilan Misqol parini" ko'radi. Bu tushini aytganda, "bir necha joydan timsol keltirib, bir so'z" deydi. Bu so'zda parilarga quyidagi epitetlar nisbat beriladi:

Biri emish bu jahonning quyoshi,
Boz biri qamarday aning tengdoshi ...
Biri yoqut, bir gavhar ko'rindi.
Birining tushibdir sochi beliga,
Biri rayhon tutib kelmish qo'liga.
Olov yoqar boqib odam diliqa,
Biri shamsu bir qamar ko'rindi.

Go'zallikni yanada go'zallashtiruvchi, kuchaytiruvchi, bo'rttiruvchi, ta'kidlovchi bu epitetlarga hulkar, dilbar sifatlari ham qo'shiladi. Shuningdek, "biri jodu, biri ayyor" ekanligi ham qayd etiladi.

Mumtoz she'riyatda Pari "pari", "mahbuba, go'zal, yor" ma'nolari bilan Yaratguvchi tushunchasini ifodalash uchun qo'llanadi.

Kel bizga vafo birla, ey pari,
Bu telbani furqatdin qil bari.
Ey pari, men sari guzar ayla,
Kir buzuq ko'ngluma, maqrar ayla.

Munis

(Ey pari, men tomon kelib, buzuq ko'nglumga kir, uni makon ayla)

Ma'lumki, Yaratguvchini real ko'rish imkonsiz, U makonda lomakon, ideal, nomoddiy qudrat. Bu xoslik orqali parilarga ham nisbat beriladi, ular ham ko'rinish berishdan uzoq bo'lishga harakat qiladilar, xilvatlarda makon tutadilar. Harakat-faoliyatları kunduzlari emas, balki tunda kechadi. Bu jihat Yaratguvchi tushunchasini ifodalash uchun bir asos sifatida xizmat qiladi. Quyidagi baytda u ko'zdan yiroq, pinhon, ayni damning o'zida pinhon ham emas, aksincha tan – jismning o'zida ekanligi bayon etilgan:

Pariysen, yo'qsa nechuk ko'zlarimdin bo'yla pinhonsen,

Munis

Pariy demak xatodur, balki jismim aro jonsen.

Quyidagi baytda esa ko'zga ko'rinishi iltijo qilinadi:

Ey pari, ko'nglumnikim qilding nishiman yoshurun,

Munis

Istasang majnunlug'imni, ko'zima gohi ko'ru

XULOSA

Demak, Pari lug'aviy birlik sifatida go'zal, shuningdek, ko'zga ko'rinish va ko'rinaslik ma'nolari asosida (ya'ni nominal ma'nolari asosida) figural ma'noda qo'llanadi, shu asos ma'nolarga ko'ra Yaratguvchi tushunchasini ifodalaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

- Алишер Навоий асарлари тилининг изохли лугати. Тўрт томлик. Биринчи том. – Тошкент: "Фан", 1983.
- Женщина в мифах и легендах. – Ташкент: Главная редакция энциклопедий. 1992.
- Неру Дж. Открытие Индии. М.: изд.политической литературы. 1989.
- Шарафутдинова Н. The words god and blue (ko'k) are theonyms. Thematic journal of Education. 2022-yil. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6467332>.
- Шарафутдинова Н. Undalma teonimlar tavsif sifatida. Analytical Journal of Education and Development. -11-116, 2023-yil. ISSN: 2181-2624.
- Шарафутдинова Н. Гўзаллик тушунчасини ифодаловчи сўзларнинг теонимик маънода юлланиши. «Филологиянинг долзарб масалалари». -106-107, 2022-yil.

ADABIYOTSHUNOSLIK

7. Sharafutdinova N. Mythology - ancient man's fiction. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR) - Peer Reviewed Journal Volume: 7 | Issue: 5 May 2021.
8. Ko'k so'zining teonimik ma'nosi. Sharafutdinova N. FarDU xabarlari. 2022, 6-son.
9. Sharafutdinov Khursanbay. Gafur Pulatov: The Cry Of Herirud, The American Journal of Social Science and Education Innovations, June 29, 2021 | Pages: 149-157).
10. Шарафутдинова Н. Абдулла Ориповнинг "Жаннатга йўл" достони қоғия системасида диниймифологик лексика. ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АҲБОРОТНОМАСИ. -291-294, 2021-yil.